

ефективного механізму здійснення соціальних прав, мінімізації адміністративного розсуду представників державного апарату має стати вектором удосконалення національного законодавства, що регламентує умови та порядок здійснення соціальних прав людини.

1. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навч. посіб. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

2. Мокрицька Н. П. Право соціального забезпечення : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 536 с.

3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Вид. 9-е, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

4. Конституційне право: підручник / [Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич]; за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2021. 528 с.

5. Загальна теорія права: підручник / [М.І. Козюбра, С.П. Погребняк, О.В. Целєв, Ю.І. Матвєєва]; за заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

6. Волкова О.В. Соціальні права особи: поняття, сутність, особливості. *Часопис Київського університету права. 2011. № 1. С. 39-43.*

7. Рішення Конституційного суду України від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005 у справі № 1-10/2005 за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 2 Закону України «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» (справа про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-05#Text> (дата звернення: 06.12.2022).

Андрій САМОТУГА

доцент кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

м. Дніпро, Україна,

кандидат юридичних наук, доцент

СВОБОДА ТА БЕЗПЕКА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ Й ЗАСАДИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Той, хто віддає свою свободу за безпеку,
не отримує ні того, ні іншого.

Томас Джефферсон

Той, хто відмовляється від свободи заради
тимчасової безпеки, не заслуговує ні на
свободу, ні на безпеку.

Франклін Делано Рузвельт

Чи можна вже піддавати сумніву ці вікові вислови, спробуємо з'ясувати, оскільки світ змінюється дуже швидко, а також враховуючи те, що свобода та безпека були спочатку категоріями філософськими, потім – політичними і,

зрештою, вже стали правовими, пройшовши непростий шлях міжнародного та національного унормування й інституціалізації.

Загальна декларація прав людини 1948 р. проголосила, визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність. І тут свобода вже має багатовимірність, тобто виступає як міра можливої поведінки, тобто суб'єктивізується. Адже Декларацією проголошено свободу думки, совісті і релігії, свободу переконань і на вільне їх виявлення, що виражається у свободі безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободі шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів, тобто проголошено свободу інформаційної діяльності. Також тут закріплено свободу мирних зборів і асоціацій [1]. Втім Декларація не оперує таким поняттям, як безпека.

Натомість Міжнародний пакт про громадянські та політичні права поряд із визнанням таким фундаментальним правом людини, як право на свободу та особисту недоторканність, свободу вибору місця проживання, запроваджує вже поняття безпека (державна та суспільна) як чинник обмеження деяких свобод людини (зокрема, релігійної, свободи асоціацій, поглядів, вибору місця проживання) [2].

В такому ж руслі йдеться і про свободи та міркування безпеки як підстави її обмеження в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зокрема, Конвенцією конкретизовано, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [3].

Конституція України, ключовим положенням якої є державне визнання соціальною цінністю таких благ людини, як свобода і безпека (ст. 3,) додає ще такий вид свободи, як свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості [4]. Але все одно критерієм обмеження будь-якого виду свободи вступає така цінність людини, як її безпека, а також національна безпека, яка вживається поряд із такими цінностями, як громадський порядок, здоров'я населення, екологічна безпека [5].

А вже, наприклад, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає обмеження більшості свобод громадян з міркувань забезпечення національної та громадської безпеки, як от: обмеження свободи пересування та руху транспортних засобів тощо [6].

Звичайно, в перших історичних актах за прав людини головною, і навіть єдиною цінністю виступала свобода. Це такі правові пам'ятки та вже тривалий час чинні акти, як англійські Велика Хартія Вольностей 1215 р. та Білль про права 1689 р., французька Декларація прав людини і громадянина

1789 р., Декларація незалежності США 1776 р і Конституція США 1787 р.

На сьогодні найвиразніше концепція і свободи і безпеки активізується у наддержавних актах та інституціях. навіть більше, вона є головною метою створення відповідних об'єднань держав. Так, у Договорі НАТО від 4 квітня 1949 р. у преамбулі закріплено про ключову мету створення цього союзу – захист, з одного боку, свободи, спільної спадщини своїх народів і їхньої цивілізації, заснованої на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, з іншого – здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки [7].

Наступний документ – Заключний акт наради з безпеки і співробітництва в Європі, підписаний 1 серпня 1975 у м. Гельсінкі главами держав і урядів 33 європейських країн, а також США і Канади, незважаючи на своє переважно безпекове змістовне спрямування, містить положення стосовно зобов'язань держав-підписантів поважати права людини й основні свободи, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії, дотримуючись Статуту ООН, Загальної декларації прав людини, міжнародних пактів про права людини тощо. Наголошувалось, що повага прав і основних свобод людини є істотним чинником миру, справедливості й благополуччя, необхідних для забезпечення дружніх відносин і співпраці між державами [8].

У Договорі про Європейський Союз визначено, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Мета Союзу – підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів. Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом з належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та попередженням і боротьбою зі злочинністю. А розділ V Договору має назву «Простір свободи, безпеки та правосуддя», тобто аналізовані поняття вживаються вже нероздільно, а отже, є свого роду взаємозалежними [9].

Одним із перших прообразів законодавчого забезпечення прагнень України до незалежності вважається Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Метою прийняття цього документа визначено потреби всебічного забезпечення прав і свобод людини, а також всім громадянам Української РСР гарантуються права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР. Натомість про безпеку йдеться в аспекті екологічної безпеки, а також те, що Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

А вже в Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.

однією з підстав її проголошення Верховна Рада Української РСР назвала смертельну небезпеку, яка нависла була над Україною у зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року.

Угода про Асоціацію України є ЄС визначає: спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права, також є ключовими елементами цієї Угоди. Сторони повинні поглиблювати свій діалог і співробітництво та сприяти поступовій конвергенції у сфері зовнішньої та безпекової політики, у тому числі Спільної політики безпеки і оборони. Розділ III. Юстиція, Свобода та Безпека: В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та зміцненню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод [10].

Угоді про асоціацію передувала Революція Гідності – Євромайдан. Мета – свобода, вільний рух робочої та інтелектуальної сили. Результат - Безвізовий режим між Україною та Європейським союзом — статус, що дозволяє громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони країн Європейського Союзу без попереднього звернення до консульства для отримання дозволу, починаючи з 11 червня 2017 року.

На тлі безпекових міркувань в умовах гібридної російської агресії 7 лютого 2019 р. Верховна Рада ухвалила ініційований Президентом Закон "Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)". За відповідне рішення проголосували 334 народні депутати за мінімально необхідних 300.

28 лютого 2022 року, невдовзі після російського повномасштабного вторгнення, Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі. Президент України В. Зеленський попросив негайного вступу за «ноюю особливою процедурою» [4], а президенти восьми держав ЄС закликали прискорити процес вступу. Європейська Рада на саміті у Брюсселі 23 червня 2022 р. ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата в Європейський Союз.

Наприкінці вересня 2022 р. Україна відповіла на російські псевдореферендуми в окупованих областях та незаконну анексію територій заявкою на пришвидшений вступ до НАТО.

Звісно, безпека має і фінансовий вираз. Тоді як, приміром, у Державному бюджеті України на 2014 рік витрати на Міністерство оборони становили 15,1 млрд гривень, то вже на кінець 2022 р. воно становитимуть

624,3 млрд гривень. На 2023 рік уряд пропонує встановити бюджет Міноборони на безпрецедентно високому рівні (не лише для цього відомства, а й загалом для всіх) – 857,9 млрд гривень.

Рада національної безпеки і оборони України пропонує Уряду передбачити в проєкті Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» загальний фінансовий ресурс на забезпечення національної безпеки і оборони України в обсязі не менше 17,8% ВВП для сектору безпеки і оборони України, при цьому фінансування потреб сектору безпеки і оборони України передбачити в обсязі не менше 1 141 108,1 млн гривень.

Сенат Конгресу США погодив проєкт оборонного бюджету на \$847,3 млрд на 2023 рік. Проєкт включає \$800 млн на військову допомогу Україні. У проєкті також передбачено виділення \$6 млрд на стримування Росії в Європі. Загальносвітові річні витрати на оборону у 2021 р. вже перевищили \$ 2 трлн. Отже, вартість свободи через небезпеку постійно зростає.

Також слід наголосити і на внутрішніх аспектах безпеки, зокрема проблемі цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні. Досі немає відповідного закону, натомість надто масивним залишається відомче регулювання, переважно наказами МВС. Напередодні війни, 23 лютого 2022 р. прийнято за основу проєкт Закону "Про право на цивільну вогнепальну зброю".

Після початку великої війни дещо спрощено порядок отримання дозволів на володіння вогнепальною зброєю українцями. 1 березня МВС видало наказ, відповідно до якого держава впродовж доби видає цивільним особам бойову зброю за умови участі в територіальній обороні. Для цього достатньо подати письмову заяву та документ, що посвідчує особу. Отриману зброю та боєприпаси до неї після завершення воєнного стану потрібно повернути в поліцію.

Наказ МВС частково дублює ухвалений 3 березня Закон "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України". Він дозволяє громадянам використовувати всі наявні в них види зброї проти російських агресорів і звільняє людей від відповідальності за її застосування проти окупантів. 7 березня МВС затвердило "Порядок отримання вогнепальної зброї та боєприпасів цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав".

Отже, неможливо будувати державність нас конституційно проголошених демократичних засадах, не маючи для цього належних безпекових ресурсів (в т. ч. людських, порівняно з державою-агресором) та міжнародних гарантій, чим є на сьогодні НАТО.

Водночас повноцінне гарантування свободи часто спричиняє зворотні ефекти щодо безпекових основ західних суспільств. Наприклад, свобода віросповідання, асоціацій, свобода слова та відкритий інформаційний простір піддають демократичні держави ризикам ворожого, тоталітарного зовнішнього впливу, що має кінцеву мету руйнування століттями

сформованих демократичних, а отже, і безпекових цінностей. Зазначене має бути темою наступної, розлогішої публікації.

1. Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року (неофіційний переклад). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
5. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2018, № 31, ст.241.
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 28, ст.250.
7. Північноатлантичний договір. Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=uk.
8. Заключний акт наради з безпеки і співробітництва в Європі від 01.08.1975. URL : https://zakon.cc/law/document/read/994_055.
9. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

Ігор СЕРДЮК

доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна,
кандидат юридичних наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ СВОБОД ЛЮДИНИ: ПОНЯТТЯ, КРИТЕРІЇ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету визначити обсяг категорії свободи людини, розкрити зміст поняття класифікація свобод людини, а також обґрунтувати необхідність здійснення цієї логічної операції в доповнення до проведеної в правничій науці видової диференціації прав людини.